

ПІДГОТОВКА СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ ДО РОДИННОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ОВОЛОДІННЯ ДИСЦИПЛІНАМИ МОВНОГО ЦИКЛУ

Модернізація системи освіти, як це визначено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, спрямовується на впровадження національної системи виховання, широке використання надбань народної педагогіки і культури.

Соціально-економічні процеси, що відбуваються в Україні, зумовлюють появу нових підходів державної політики до сім'ї та освіти й виховання молоді, підтвердженням чому є урядові постанови і документи, які визначають пріоритетні напрями розвитку освіти і виховання (Конституція України, Сімейний кодекс України, програми «Планування сім'ї», «Діти України»).

Зміни зумовлюють потребу у відповідній кадровій підготовці вчителів, здатних до реалізації нової парадигми національного родинного виховання. Відтак проблема професійної підготовки студентів до родинного виховання, осягнення ними духовно-морального потенціалу народної виховної практики, вивчення в цьому контексті фахових дисциплін набуває вирішального методологічного значення, стає основною формою світоглядних переконань майбутніх фахівців. Таким чином, маємо реалізувати такі освітні завдання:

1. Забезпечити ґрунтовну професійну підготовку вчителя XXI ст.
2. Упровадити родинновиховний компонент у процес підготовки вчителів та безпосередньо у їхню подальшу педагогічну діяльність.

Важливого значення формуванню особистості вчителя і визначенню його ролі в суспільстві надавали такі відомі педагоги, як Г. Ващенко, О. Духнович, Я. Коменський, Й. Песталоцці, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Заідеологізована педагогічна наука колишнього СРСР зосереджувала увагу на окремих аспектах підготовки педагогів до роботи з дітьми. Серед них – взаємовплив і взаємодія учителя і комуністичного суспільства, діяльність учителя в умовах сільської школи, професійна підготовка та вдосконалення педагога в умовах чинної системи.

Питанням професійної підготовки педагога були присвячені дослідження, авторами яких є А. Алексюк, О. Коберник, М. Шкіль, М. Ярмаченко (методологічні та методичні аспекти підготовки вчителя), О. Киричук, О. Хлівна, Т. Яценко (психологічні аспекти), А. Бойко, О. Кондратюк, Г. Пустовіт, М. Стельмахович, К. Чорна (виховна діяльність педагога).

В останні десятиріччя в Україні захищено дисертаційні дослідження, що стосуються окремих питань підготовки вчителя (Є. Барбіна, С. Бреус, М. Браїлова, О. Виговська, В. Гаманюк, І. Мітін, О. Пехота).

Проблемам підготовки студентів-філологів до народознавчої роботи з

учнями, використання родинних виховних традицій у школі під час вивчення дисциплін мовного циклу присвячені праці О. Семеног, Н. Сивачук та ін.

Метою нашого дослідження було з'ясувати роль дисциплін мовного циклу у підготовці майбутніх учителів-філологів до родинного виховання. Така мета передбачає вирішення завдань:

- 1) Наповнити розділи курсу сучасної української мови родинновиховним змістом.
- 2) Підвищувати мовленнєвий рівень студентів засобами української етнопедagogіки.

Оволодіння студентами курсом **сучасної української мови** є важливим етапом підготовки їх до родинного виховання, оскільки рідна мова сприяє формуванню національної свідомості, ментальності та ін. Тому під час вивчення цієї дисципліни ми пропонували викладачам наповнювати ту чи іншу тему етнолінгвістичним змістом.

Наповнення родинновиховним змістом курсу сучасної української мови

Розділи сучасної української мови	Тема лекції
<i>Поняття національної мови</i>	Рідна мова як виразник національного характеру, ментальності, накопичувач генетичного коду
Ономастика	Походження українських імен та прізвищ, людина та її ім'я, уявлення прадавніх українців про ім'я людини
Топоніміка	Топоніми Уманського регіону. Давні топоніми, їхнє походження, відображення в них світогляду та вірувань українців. Гідроніми малої батьківщини, де пройшли дитинство, юність, життя предків
Фразеологія	Походження та особливості українських фразеологізмів. Фразеологізми Уманського регіону. Паремії – енциклопедія родинного життя
Етимологія	Походження родинних та родових назв (тато, мама, бабуся, дідусь, брат, сестра і т.д.)

Важливе місце у формуванні національно свідомого громадянина, майбутнього вчителя на сучасному етапі належить вихованню у молоді мовної культури.

На вступній лекції з сучасної української мови ми наголошували на тому, що лише досконало оволодівши рідним словом, вони зможуть глибоко ознайомитись з кращими літературними, мистецькими творами, народною творчістю українців, найповніше пізнати їхні звичаї, традиції, національний дух, психологію. Лекція була спрямована на те, щоб студенти зрозуміли, що підвищення культури мови сприяє подоланню національного нігілізму, безбатьківщини, які культивувалися в Україні століттями.

Мова об'єднує минулі, сучасні і прийдешні покоління. Майбутні філологи мають зберігати передану у мові культуру попередніх поколінь. На те, що слово як об'єкт пізнання має величезне виховне значення, неодноразово вказував П. Мовчан: «Ми ще можемо принаймні, так хочеться вірити – відродити сім'ю і відбудувати дім, і вигребтись на повен зріст з омертвичених висп. Потрібно перш за все відродити в слові життя, повернути йому якщо не першозміст, то хоча б позбутися однозмістовності.

Щоб слово «батьківщина» наповнилося тим родовим змістом, який би прилучив тебе до таємничого почуття всепричетності на цій землі, яку ти називаєш рідною і яка озвучена була сперевдіку рідним словом. Через рідне слово ти спроможешся пізнати самого себе в «своїй природній індивідуальності», зумієш полюбити своє, рід і батьківщину, досягнути в ній свій образ Божий» [3, 46].

Отже, для сучасного родинного виховання фундаментального значення набуває оволодіння студентами українською мовою. Одним із завдань у підготовці вчителя-філолога до родинного виховання є підвищення мовленнєвого рівня: чим вищий рівень національного мовлення, тим вищий рівень національної самосвідомості людини.

На заняттях ми доводили студентам, що рідна мова особливо необхідна дитині у процесі її становлення. «Коли чужа мова витісняє рідну в процесі формування особистості дитини, відбувається відлучення її від найсвятішого – всього материнського, батьківського. Це спричиняє відчуженість від моралі, культури, історії не лише рідного, а й інших народів» [5, 39].

За часів тоталітарного режиму мова деформувалась. Ознаки нового часу, що зароджувалися в новому соціалістичному суспільстві, знаходили відображення в іменах багатьох дітей. Наприклад, Владлен (Володимир Ленін), Дотнара (Дочка трудового народу), П'ятвчет (П'ятирічку в чотири роки!), Соцкор (Соціалістичний кореспондент), Урюрвос («Ура! Юра в космосі!»), Електрик, Коментарія, Скафандр, Електрифікація, Хімізація, Магнітострой, Дніпрогес і т.ін. Аббревіатури, штучні імена спотворювали мову. Не випадково філософи, зокрема П. Флоренський, А. Лосєв, розвинули у своїх дослідженнях думку, що існує таємна і нерозривна гармонія між іменем людини і подіями її життя. Ім'я впливає на зовнішність людини, її самопочуття, характер, навіть на вибір професії. Древні знали про зв'язок імені та вдачі, також вважалося, що обравши інше ім'я, викличеш зміни у подальшому житті. «Будь-яке ім'я має певне значення; і звуки, що входять до складу його фонем, дещо означають. Якщо ми уявимо собі на хвилинку, що ім'я є тільки звук, тільки фонема, то цим ми повинні звизити весь простір нашого пізнання і мислі до звукової сфери сприйняття» [2, 28].

Американські та англійські медики (незалежно одні від інших) дійшли висновку, що пацієнти з дивними іменами частіше ніж інші слабують на всілякі психічні захворювання, таких людей найбільше у в'язницях.

Споконвіку наші пращури стверджували, що ім'я пов'язує людину з Богом, природою, є компасом життєвого шляху, тому воно було або родовим або календарним. За християнським звичаєм ім'я виконувало роль оберега. Згідно з віруванням предків, правильно вибране ім'я зміцнює корінь роду, є своєрідним кодовим ключем, через який розкривається накреслення людської долі [6].

Кожне заняття з **ономастики** (8 лекційних годин/10 – практичних/2 – самостійних) ми намагалися наповнити етнолінгвістичним змістом, керуючись при цьому уявленнями народу про значення імені в житті людини, про родові та календарні імена. Для досягнення поставлених завдань

використовували дослідження учених О. Лосєва, Р. Светлова, М. Стельмаховича, М. Ткача, П. Флоренського. У власному імені таїться духовний вияв образу, втілення, і тому ім'я, як символ взаємозв'язку, має відповідати стихії щонайбільшого сприяння для його носія. Знання родових імен та традицій ім'янаречення надає можливості дібрати дитині гідне ім'я і цим утвердити свій родовід. За народним повір'ям, людина, що носить невдало дібране ім'я, має великі труднощі на життєвому шляху.

Вважається, що родові імена є фундаментом, на якому вибудовується мова народу. Імена предків – священні для нащадків, недарма в народі кажуть: «Хто втрачає ім'я людини, той втрачає все».

Під час практичних занять з'ясувалося, що лише 8 % студентів знають значення свого імені, прізвища, їхнього походження, а тому кожному студентові було запропоновано провести дослідження «Моє ім'я та прізвище». Студенти досліджували генетичний зв'язок термінів «прізвисько», «прізвище», аналізували форми ім'янаречення особи, властиві українцям, найпоширеніші прізвища своєї місцевості. Результатом виконання самостійних завдань стали короткі словники імен, прізвищ та прізвиськ Уманського регіону.

На заняттях з **етимології** здійснювалося етнолінгвістичне тлумачення родинних та родових назв. Наприклад, проаналізувавши синонімічні ряди: рід, родина, рідня, природа, вродливий, родовідне дерево; здрастуйте, дружина, держава – студенти виділяли етимологічний корінь першого рівня – р – , який має місце в усіх слов'янських мовах і означає міць, розмірковували над етимологічною спільністю поданих лексем, простежували витoki символічного сприймання назви поняття, вчилися науково обґрунтовувати власну думку.

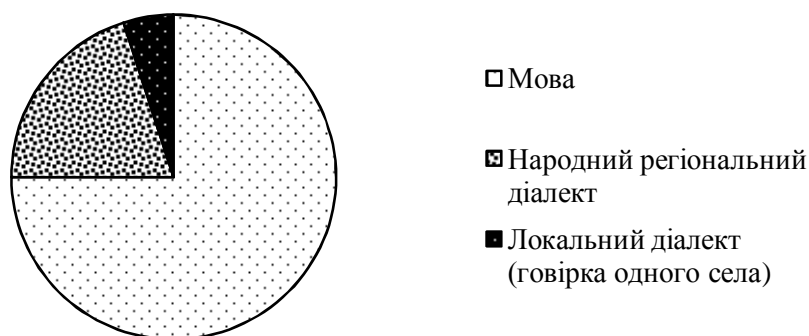
Під час вивчення **фразеології** увага акцентувалася на встановленні внутрішнього змісту стійких зворотів, розкритті їхніх переносних значень та потенціальних можливостей використання в побутовому мовленні. Оригінальний добір фразем до теми, яка нас цікавить, забезпечувався за допомогою демонстрації зразків мовлення населення Уманського регіону. Під час підготовки до практичних занять студентам рекомендувалося використовувати словники, етнографічну та художню літературу, записи матеріалів, зібраних ними під час фольклорно-етнографічних експедицій.

Курс української діалектології (34 години, з них – 11 лекційних; 12 – практичних; 4 – індивідуальних) мав за мету навчити студентів дбайливо ставитись до діалекту, формувати в них думку про те, що діалект повертає нас до родоводу, до витоків рідного слова і є важливим засобом пізнання історії та культури рідного краю, виробити навички науково-дослідної роботи у процесі вивчення українського мовлення, виховувати у студентів любов до рідного краю, до мови, звичаїв, обрядів свого народу. Під час занять ми розповідали студентам про те, що останніми десятиліттями в багатьох європейських країнах спостерігається ренесанс діалектів. Так, у Німеччині діалектне мовлення як засіб інтимності, довірливості, розкृतості звучить не лише в родинному осередку чи в кафе, а й з-за трибуни, коли

йдеться про місцеві, земельні справи, про вибори, ювілеї і т. ін. «Діалект – це батьківщина», – говорять німці. У Швейцарії учні в школах займаються перекладами з діалекту на літературну мову і навпаки. Італійці, за даними минулого десятиліття, у родинному спілкуванні теж віддають перевагу діалектам (так спілкується 65 % сімей). Досить цікавим є те, що серед італійців перехід на літературну мову може бути сприйнятий співрозмовниками як вияв відчуженості, неповаги до місцевих традицій, бажання вивищитися над оточенням і т. п. [4].

Студенти вивчали регіональний та локальний діалекти у контексті одного наріччя і мови. Було докладно проаналізовано діалектний матеріал сіл Городецьке і Дмитрушки Уманського, Дзензелівка Маньківського та Соколівка Жашківського районів Черкаської області. Також майбутні словесники ознайомилися з особливостями говірок населених пунктів Черкаської, Вінницької та Кіровоградської областей, так званої зони «вїбрацій», що виникає між контактуючими подільським говором південно-західного наріччя і середньонаддніпрянським південно-східного [1].

Діаграма 1

У процесі своєї діяльності ми використовували дослідження лінгвістів про мовні особливості говірок подільсько-середньонаддніпрянської межі (І. Варченка, М. Доленка, А. Кримського, П. Лисенка, Г. Мартинової, О. Мельничука, А. Могили, А. Очеретного, Є. Рудницького, Т. Тищенко), у результаті чого студенти робили спроби наукового осмислення явищ діалектної мови різних структурних рівнів.

Відповідно до проблеми було проведено анкетування вчителів української мови м. Умані та району, із його результатами ознайомили студентів. З'ясувалося, що більшість учителів ведуть нещадну боротьбу з діалектами.

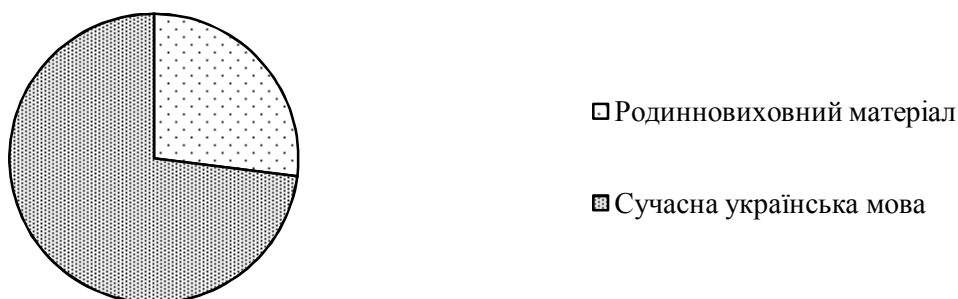
Ми ж ставили перед студентами завдання – у майбутньому навчити своїх вихованців володіти мистецтвом слова, користуватись словесними формулами народного етикету, вести діалог, оскільки він є найпоширенішою формою людського спілкування. Наголошували, що діалектизми надають мовленню відтінку нешаблонності й певної привабливості.

На практичних заняттях студенти опановували говіркові традиції

Східного Поділля; результатом виконання індивідуальних завдань стали повідомлення на теми: «Родинні стосунки», «Лексика гончарства Уманщини» та ін.

Намагались максимально ввести родинознавчий матеріал в усі заняття з рідної мови, аби спонукати студентів-філологів до засвоєння позитивної лексики в контексті духовного життя людини. На лекціях та практичних заняттях акцентували увагу на вірі наших предків у магічну силу Слова, відзначали руйнівну силу негативної лексики і лікувальну позитивної.

Діаграма 2

Такий підхід давав змогу не лише навчати мови, а й розвивати мислення студента, його емоційну пам'ять, ініціативність, наполегливість, творчість.

Отже, завдяки наповненню курсу сучасної української мови родинновиховним змістом підвищується мовленнєвий рівень студентів, виховується позитивне ставлення до діалекту як до храму духовності, до першомови предків, материнської мови. Це дає змогу розглядати мову як один із головних чинників формування генофонду нації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Діалектологічні студії. – Умань: Графіка, 2004. – 74 с.
2. Лосев А.Ф. Из ранних произведений. – М.: Издат-во «Правда», 1990. – 655 с.
3. Мовчан П.М. Мова явище космічне: Ессе, літературно-критичні статті. – К.: Всеукр. т-во «Просвіта», 1994. – 168 с.
4. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування. – Львів: Сполох, 2001. – 213 с.
5. Ступарик Б.М. Національна школа: витоки, становлення. – К.: ІЗМН, 1998. – 336 с.
6. Ткач М. Імена предків, мова // Джерело роду. – К., 1995. – 105 с.